Diskusija

Olja Perić:

MODERNE METODE U NASTAVI LATINSKOG JEZIKA

Da li je moguće, u kojoj je mjeri ostvarljivo, a nadasve da li je svrsishodno uvoditi nove metode u nastavu latinskog jezika, vjerojatno je problem s kojim se morao suočiti svaki nastavnik tog jezika u želji da poboljša svoj rad, a time i rezultate i uspjeh svojih učenika.

Taj problem — da li proučavati latinski jezik kao i ostale žive jezike — nije nov. Direktna je metoda uvedena već prije pedesetak godina u »Perse School«, Cambridge. Rezultati su, čini se, zadovoljavali, nastava se odvijala isključivo na latinskom, svi su komentari bili bez ijedne engleske riječi. I u SAD se prilično mnogo radilo na tome, a u novije vrijeme razrađeni su i programirani materijali za nastavu latinskog jezika.[1] U Francuskoj ima također veoma zanimljivih pristupa tom problemu. U Avignonu je 1956. godine održan prvi međunarodni kongres za »živi latinski jezik« (Congrès international pour le Latin vivant). Među ostalim bio je iznesen i prijedlog za reformu nastave klasičnih jezika i predložena »prirodna metoda« (méthode naturelle) kojom bi se postiglo da učenik dobije »psihičku naviku« latinskog jezika (habitude psychique), a gramatika bi u isto vrijeme zadržala ono mjesto koje je i dotad imala.

Sve su to rezultati nastojanja da se i nastava latinskog jezika uklopi u dostignuća koja su u posljednjih nekoliko desetljeća ostvarena na području učenja stranih jezika. Pri tom nas ne bi smio smetati čest epitet latinskog — mrtav jezik. Mi doista učimo jezik koji je u ovom obliku postojao prije 2.000 godina i koji se za nas od doba Cezara i Cicerona nije promijenio. Međutim, već sama činjenica da ga učimo, da nam je potreban, da njegov utjecaj te gramatičke i leksičke elemente nalazimo u mnogim živim jezicima, pa tako i u našem, dokazuje da on ipak živi, iako ne u istom obliku kao što žive jezici kojima ljudi danas međusobno komuniciraju.

Budući da je svakome jasno da rezultat koji želimo postići učenjem latinskog nije izmjena informacija u obliku dijaloga — što je svrha učenja živog jezika, trebalo bi prije svega točno odrediti cilj i rezultate koji se žele postići u učenju latinskog jezika.

[1] S. Morris, »Experimental Latin program for beginners«, *Educational revue*, 1964, February, 16. str.

W. Hayes, *Introductory Latin program*, 1966. Loyola University press. (Text aids, panels, post tests, post tests keys).

U našim školama učenici u prvom redu moraju svladati osnove deskriptivne gramatike i naučiti izvjestan fundus riječi. U klasičnim odjeljenjima osnovnih škola i u klasičnim gimnazijama krajnji je cilj čitanje tekstova u izvorniku i sistematsko upoznavanje s antičkom literaturom, kulturom i civilizacijom. U ostalim srednjim školama broj sati je tako malen da se na čitanje tekstova ne može niti pomišljati. U tim se školama latinski uči zbog toga da bi se učenicima olakšalo razumijevanje stranih riječi i tehničkih izraza latinskog podrijetla u materinskom jeziku, ali i zato da im logična i matematski egzaktna pravila latinske gramatike pomognu da nauče »gramatički« misliti kako bi tu vještinu mogli primijeniti i pri učenju ostalih jezika.

Da bi se neka metoda mogla nazvati lingvističkom, ona treba da udovoljava dvama osnovnim načelima, a to su: 1. aktivna upotreba jezika i 2. točna kontrola i stupnjevanje rečeničnih i gramatičkih uzoraka.[2] Tim dvama načelima mora, prema mišljenju prof. R. Filipovića, zadovoljavati metoda učenja stranog jezika da bi se mogla smatrati lingvističkom. Oni potpuno odgovaraju i nastavi latinskog jezika, iako krajnji cilj aktivne upotrebe u većini slučajeva nije dijalog, već pravilno sastavljena rečenica, nije izmjena informacija putem razgovora, nego shvaćanje teksta. A shvaćanje teksta nije moguće ako se ne poznaje određen broj riječi i bez točne kontrole i stupnjevanja rečeničnih i gramatičkih struktura.

Može li učenik doći do tih vještina ako se u nastavi primjenjuje isključivo prijevodna metoda? *Prijevodna metoda* osniva se na dedukciji i apstrakciji, a sastoji se od čitanja i prevođenja na materinski jezik, od učenja gramatičkih pravila i od učenja izoliranih riječi.[3] Godinama i stoljećima tako se uči i mnoge su generacije učenika završavale školu s odličnim znanjem latinskog jezika. Nemoguće je, dakle, tu metodu isključiti iz nastave u ovom slučaju onako kao što je to s pravom učinjeno u nastavi živih jezika. Međutim, da li bi moderniji pristupi omogućili da se gramatički i jezični materijal svlada u kraćem roku, da učenik brže shvati određeni problem i da lakše upotrijebi stečeno znanje na konkretnim primjerima? Odgovor je svakako potvrdan. Bez sumnje, nastava se može intenzivirati, pasivno znanje pretvoriti u aktivno upravo mogućnostima modernih metoda.

Bez upotrebe materinskog jezika bilo bi veoma teško raditi, a to i nije neophodno. Međutim, prijevod ipak nije potreban pri svakom uvođenju nove građe, svakom utvrđivanju ili ponavljanju. Postoje načini da učenik sastavi pravilnu rečenicu a da mu kao stimulus nije poslužila rečenica na materinskom jeziku. Isto se tako može bez prijevoda ocijeniti koliko su učenici shvatili neki tekst; oni ga mogu i na neki drugi način reproducirati. To bi značilo dati mogućnost učeniku da se samostalno izražava, da ne bude baš uvijek sputan, jer će možda sastaviti i bolju i stilski ljepšu rečenicu od one koju mu nameće hrvatska rečenica.

Kako i kojim bi se modernim metodama to moglo postići? *Direktna metoda*, koja se javlja kao suprotnost prijevodne metode, ne bi se mogla prihvatiti u nastavi latinskog jezika. Učiti samo putem razgovora bez gramatičkih pravila u našem je slučaju nemoguće i nepotrebno jer nam nije cilj svladavanje govornih navika latinskog jezika. *Audio-vizuelna metoda* teo-

[2] Dr Rudolf Filipović, »Udio lingvistike u formiranju modernih metoda u nastavi stranih jezika«, *Pedagoški rad*, 1970. 7—8, str. 367.

[3] *Ibidem*, str. 367.

retski je prihvatljivija od direktne metode jer se osniva na strukturalnom opisu jezika i jer se uče i memoriraju strukture i rečenice koje kasnije mogu učenici sami upotrijebiti u odgovarajućoj situaciji.

U praksi bi rad s AV-metodom imao prilično mnogo nedostataka. Kao prvo, leksički materijal koji je u latinskom potrebno naučiti ima sasvim drukčiju strukturu nego u živom jeziku. Nama nije bitno da učenik nauči latinske riječi kojima bi se služio kad bi razgovarao na pošti, na aerodromu, na ulici. Vokabular koji naši učenici moraju svladati nije vokabular neophodan u svakodnevnom životu, to nije fundus riječi govornog jezika. Upravo zato, jer mnoge riječi predstavljaju apstraktne pojmove, mnogo ih je teže vizualizirati. Dakako da je moguće stvoriti slične situacije, osobito u početnoj fazi učenja, npr.: dijalog između nastavnika i učenika:

— *Salvete, pueri!*

— *Salve, magister, considimus et tacemus.*

— *Tu, Marce, claude ianuam et fenestras aperi, nam calor est...*

Te i slične situacije ipak ne mogu biti osnova na kojoj se gradi čitav sistem rada.

Prema tome, prve dvije faze rada AV-metode, tj. prezentacija i objašnjenje, ne bi se mogle dosljedno provoditi, jer je uključen i materinski jezik i jer je nemoguće sve pojmove vizualno prikazati. Međutim, svakako bi trebalo prihvatiti načelo da se učeniku mora objasniti i leksički i gramatički materijal *prije* nego što se prijeđe na konkretan tekst. U trećoj fazi, fazi ponavljanja, pri učenju živog jezika učenici ponavljanjem ne samo memoriraju određene strukture već i usvajaju pravilan ritam i intonaciju rečenice i, kao najvažnije, pravilan izgovor.

Teško je tvrditi da učenicima pravilan izgovor, pravilno naglašen slog, a kasnije i skandiranje ne zadaje poteškoće. Ali za nas magnetofonska snimka ili gramofonska ploča nema ono što je najvažnije — autentičnost, vjerodostojnost. To je rekonstrukcija izgovora, o rečeničnim intonacijama možemo samo pretpostavljati. Mi smo, dakle, lišeni jednog od osnovnih elemenata AV-metode — auditivnog. Ta se faza rada može upotrijebiti za uvježbavanje lijepog i izražajnog čitanja, za pravilno naglašavanje stihova, ali isključivo kao dopunski rad, a ne kao jedna od faza usvajanja gramatičkog i leksičkog materijala.

Četvrta je faza — faza prijenosa. Učenici stječu konverzacijsku spontanost i sposobnost upotrebe usvojenih struktura i u situacijama drukčijim od onih obrađenih u kursu.[4] Preneseno na latinski, to bi značilo da učenici u ovoj fazi stječu sposobnost shvaćanja određenih struktura i sposobnost upotrebe tih struktura u novim tekstovima. Da li je moguće ostvariti tu fazu rada ako se u prethodne tri faze nisu striktno provodila načela AV-metode? Na to se pitanje bez praktičnih eksperimenata ne može odgovoriti.

Ni AV-metoda se, po mom mišljenju, u svom cjelovitom obliku ne može primijeniti u nastavi latinskog. Ipak, ako bi se neki njeni pristupi leksičkim i gramatičkim strukturama primijenili pri obrađivanju gradiva u latinskom, nastava bi sigurno mogla biti kvalitetnija (leksička i gramatička analiza prije prijelaza na tekst, učenje riječi povezanih i u sintaktičke cjeline, a ne samo izoliranih itd.).

[4] *Ibidem*, str. 368.

Transformacijsko-generativna teorija sa svojom praktičnom primjenom produktivnih drilova, u kojima učenik treba ne samo da razlikuje, imitira i memoriranjem usvaja uzorke već i da varira te uzorke i tako stvara, generira svoje nove rečenice[5], imat će svakako utjecaj i na modernizaciju nastave latinskog jezika.

Prve tri faze rada — stadiji prepoznavanja, imitiranja i ponavljanja — podudaraju se s prve tri faze rada AV metode i one se u nastavi latinskog mogu samo djelomično provesti. Četvrti je stadij — stadij variranja, po mom mišljenju, upravo ona faza rada koja pruža široke mogućnosti za latinski jer omogućuje da učenik brže i bolje uoči i shvati gramatičku i leksičku strukturu, i to ne samo kad je vidi nego i kad je čuje. Usmene bi vježbe, naime, morale imati veću važnost nego dosad jer ako nam pođe za rukom odvojiti učenika od pisanog teksta, on će se bolje skoncentrirati na samu strukturu.

Neki oblici drilova predstavljaju oblike vježbi koje su već poznate, međutim sistematizirane su i tehnički dotjerane tako da se u kraćem vremenu postigne bolji rezultat.

Konstrukcija akuzativa s infinitivom mogla bi se uvježbavati i slijedećim drilovima:

1. *Supstitucioni dril*

Video	*puerum* *puellam* *magistrum*	*currere.* *legere.* *narrare.*

Učenik može sastaviti nekoliko rečenica, ne može pogriješiti, a ujedno će usvojiti rečeničnu strukturu, bolje nego da mu je za sastavljanje rečenice poslužio prijevod.

2. *Transformacioni dril*

Zadatak. Prema modelu pretvori konstrukciju nominativa s infinitivom u akuzativ s infinitivom.

Puer currere videtur.	*Video puerum currere.*
Puella legere videtur.	.....
Magister narrare videtur.	.....

Tim se drilom mogu mijenjati rečenice iz aktiva u pasiv, glagolska vremena itd.

3. *Kombinatorni dril*

Zadatak. Prema modelu sastavi iz dviju rečenica jednu.

Video puerum. Puer currit.	*Video puerum currere.*
Video puellam. Puella legit.	.....
Video magistrum. Magister narrat.	.....

Velike su mogućnosti rada uz upotrebu drila toga tipa u latinskoj sintaksi. Rijetko se, naime, u kojem jeziku mogu drilovi tako dobro razraditi kao u latinskom, jer su gramatička pravila i jezične strukture tako temeljito izučene, a stoljetno nas iskustvo upućuje upravo na

[5] *Ibidem*, str. 369.

one probleme koje učenici najteže usvajaju. Ako učenik usvoji određenu strukturu, on će je varirati i prepoznati u drugom tekstu bez obzira na to što je u razgovoru neće nikad upotrijebiti.

Važan je za nas i peti stadij učenja — *stadij selekcije,* tj. stila. Dok je pri učenju živog jezika najprikladniji *kolokvijalni stil,* našim je potrebama najadekvatniji literarni stil, — točnije stil Cicerona i Cezara. Mnogi su se stručnjaci bavili problemom stila i drugih rimskih proznih pisaca i pjesnika, pa bi nam ostvariti taj stadij rada bilo lakše nego u nekom živom jeziku.

U latinski je jezik, dakle, moguće i ostvarljivo i svrsishodno uvoditi određene elemente modernih metoda. Nijedna se, međutim, metoda ne može primijeniti u svim svojim fazama i kao jedina metoda u nastavi. Direktna metoda i AV metoda u cjelini su neprihvatljive zbog specifičnosti latinskog jezika i osnovnog rezultata koji kod učenika želimo postići. Ako se prijevodna metoda obogati i proširi elementima transformacijsko-generativne teorije, nastavnici bi mogli omogućiti učenicima da mnogo lakše, brže i uspješnije svladaju gradivo.

LITERATURA

Dr Rudolf Filipović, »Udio lingvistike u formiranju modernih metoda u nastavi stranih jezika«, *Pedagoški rad,* 1970, 7—8.

Michel Rousselet, *L'enseignement du Latin,* Paris 1966.

A. I. Smirnitsky, *Essentials of Russian Grammar* (uvod), Moskva 1970.

Jurčić-Brihta, Priručnik za nastavnike uz udžbenik *Practise and Learn,* Zagreb 1972.

Davorka Celmić

NEKI PRIJEDLOZI ZA ORGANIZACIJU IZBORNE NASTAVE U SREDNJIM ŠKOLAMA

Uvod[1]

Potrebe suvremenog čovjeka sve su raznolikije, razvoj tehnike i nauke tako fantastično brz da redoviti školski programi ne mogu ići ukorak s razvojem.

Ti razlozi nameću specijalizaciju ne više samo na fakultetima već i u okviru srednjeg obrazovanja.

Programi srednjih škola uopćeni su i ne mijenjaju se dovoljno brzo i ne mogu se uvijek spremno uskladiti sa zahtjevima suvremenih dostignuća tehnologije i metoda obrazovanja. Rješenje bi trebala da dade izborna nastava.

1. Izborna nastava pruža, dakle, mogućnost osuvremenjivanja programa i primjenu novih tehnika, dajući tako priliku učenicima da uz pomoć nastavnika razvijaju svoje sklonosti i produbljuju znanje na određenim područjima.

2. Nadalje, izborna nastava je prvi korak k individualizaciji obrazovanja, tj. momenat koji će potpuno izmijeniti dosadašnju koncepciju obrazovanja kad se učenik trebao orijentirati prema programu određenog tipa

[1] Ovdje treba razlikovati dopunsku nastavu (koja se organizira za loše učenike) i izbornu nastavu, koju učenik slobodno bira.